

gen i for ringe grad afspejler de mange nye landvindinger, som forskningen har kunnet opvise i løbet af de sidste 10–15 år, men som denne anmeldelses rammer ikke tillader at komme nærmere ind på.

Når alt dette er sagt, skal det imidlertid fremhæves, at det almindelige læsende publikum i Salomonssons bøger har en meget stofmættet fremstilling af vigtige sider af det store og mærkelige lands historie siden 1917.

Bent Jensen

Johan Peter Noack: Den stalinistiske revolution. Hovedtræk af det sovjetiske samfunds politisk-økonomiske udvikling 1921–1953. I–II. Berlingske leksikon bibliotek bd. 118, København 1978. 412 s. 99 kr.

Det er forf.s sigte at anskue den sovjetiske historie ud fra de vældige omdannelser, der fandt sted fra slutningen af 1920'erne, og altså ikke tage 1917-revolutionerne som udgangspunkt. Fremstillingens hovedtema er disse omvæltningers – 'den stalinistiske revolutions' – årsager og virkninger, og der behandles fem hovedproblemer: 1) årsagerne til magtkoncentrationen omkring Stalins person i løbet af 1920'erne, 2) Stalins motiver til den forcerede økonomiske politik fra slutningen af 1920'erne (herunder en diskussion af, om der var andre muligheder), 3) de økonomiske resultatets art, 4) baggrunden for brutaliseringen af det politiske liv under Stalins ledelse og 5) det politiske systems karakter. Omspændende alle disse problemstillinger er hovedspørgsmålet: hvorfor blev der en så iøjnefaldende forskel mellem bolsjevikernes oprindelige forestillinger og resultatet af deres bestræbelser?

Alle disse store spørgsmål vil forf. belyse ved at inddrage en række forklaringsfaktorer som den bolsjevikiske ideologi, omverdenens betydning, de sociale strukturer i det eksisterende russiske samfund og den udvikling, den bolsjevikiske revolution selv satte igang. Også spørgsmålet om Stalins personlighed som forklaringsfaktor bliver naturligvis taget op.

Noacks konklusioner på disse spørgsmål, som han samler op i et sammenfattende kapitel, går i korthed ud på 1) en afvisning af ideologien som en primær forklaringsfaktor (det politisk-økonomiske system var slet ikke forudset), 2) at bolsjevikkerne stærkt undervurderede såvel de indre som de ydre strukturers træghed (som Oktoberrevolutionen paradoksalt nok forstærkede på flere punkter), 3) og at det er de kræfter, den bolsjevikiske revolution selv udløste, der er de mest interessante (kommandøkonomien, det kollektiverede landbrug, det nye uddannelsessystem, den sociale mobilitet og udviklingen i selve partiapparatet). At søge forklaringer på udviklingen i Stalins psyke afvises gentagne gange.

Fremstillingen er i flere henseender fremragende. Der er tale om en uhyre nuanceret og velargumenteret fremlæggelse af divergerende fortolkninger på de forskellige problemer fulgt af forf.s egne ræsonnementer. Og det er ikke mindst de senere års landvindinger i den internationale forskning, der her formidles til et dansk publikum, således f. eks. Shanins meget væsentlige bog om den sociale lagdeling og mobilitet i den russiske landbefolkning før kollektiviseringen. En anden forsker, hvis resultater og synspunkter synes at have forf.s bevågenhed generelt er Alec Nove, den britiske ekspert i sovjetisk økonomisk historie.

Der er dog naturligvis ting, der ægger til modsigelse og kritik, men da rammerne her ikke tillader en mere detaljeret diskussion, skal jeg nøjes med en påpegning af visse, mere generelle punkter. Forf. bryder sig ikke om, hvad han kalder »teoretiske spekulationer«, hvorved han synes at mene forklaringer der tillægger den bolsjevikiske ideologi

en betydelig rolle (se s. 76). Men de forklaringer, forf. selv slår til lyd for i en række tilfælde, er – hvad man så i øvrigt måtte mene om dem – fuldt så præget af »teoretiske spekulationer«. Dette fremgår da også klart af ordvalget, ligesom Noack prisværdigt gentagne gange gør opmærksom på, at der er tale om antagelser og hypoteser. Teoretiske spekulationer er med andre ord ikke forbeholdt dem, der lægger vægt på ideologien som forklaringsfaktor. De er nødvendige led i *alle* forklaringer. Der er ikke tale om nogen blot nogenlunde jævn behandling af den stalinistiske revolutions mange sider; det er den økonomiske politik, der får broderparten, mens især kulturpolitikken i videste forstand behandles meget stedmoderligt. Selv om forf. har valgt at lade fremstillingen begynde i 1920'erne – hvilket i sig selv kan være diskutabelt – burde han have redegjort for de oprindelige bolsjevikiske forestillinger for herved at sætte den faktiske udvikling i relief. Den gentagne afvisning af at tillægge Stalins psykiske konstitution nogen afgørende betydning for den stedfundne udvikling, ledsaget af en hyppig understregning af netop personen Stalins og hans virkelighedsforvrængnings enorme indflydelse virker ikke ganske overbevisende. Var han virkelig ikke »så ualmindelig en politikertype« (s. 354)?!

Det er prisværdigt, at forf. så roligt og nøgternt fremstiller de mange komplicerede begivenheder og ikke forfalder til det golde etikettesætter, som især så mange marxister mener kan erstatte en egentlig beskrivelse og analyse. Bagsiden ved denne neddæmpede analyse er, at man ikke får en fornemmelse af de ofte helt utrolige tilstande, der beherskede så mange sider af Sovjetunionen under stalinismen. Sommetider føler man sig næsten hensat til en nationaløkonomisk diskussionsklub i stedet for den lidenskabelige debat, der fandt sted forud for Stalins revolution fra oven. At sammenligne McCarthyismen i USA med Stalins massehysteri og blodbad er helt urimeligt.

Sluttelig må man spørge, hvem bogen egentlig henvender sig til? Den er alt for avanceret til den almindelige, forudsætningsløse læser. Men for at opfylde kravene til en introduktion for folk, der kunne tænke sig selv at gå videre med problemerne, burde fremstillingen have været forsynet med henvisninger til den relevante litteratur for de enkelte afsnit. Den kommenterede litteraturliste kan ikke erstatte dette behov. I det hele taget kunne bogen nemt være gjort langt mere forbrugervenlig. Der savnes illustrationer, kort, tabeller mv., og selve den grafiske opsætning kunne også godt have været gjort lidt mere indbydende og overskuelig. Sådanne mangler kunne måske rettes ved et nyt oplag.

Afslutningsvis vil jeg dog endnu engang understrege de mange fremragende kvaliteter i denne ofte overlegne beherskelse af et meget kompliceret og omstridt emne.

Bent Jensen

Jean Elleinstein: Histoire du phénomène stalinien. Paris, Bernard Grasset, 1975. 248 s.

Forfatteren er en kendt fransk kommunistisk intellektuel, medlem af det franske kommunistiske partis ledelse, men samtidig professionel historiker. I de senere år har han markeret sig som en varm tilhænger af eurokommunismen, og hans aktiviteter som politiker og historiker har ikke altid bekommet partiledelsen lige vel. Hans bog om 'Stalin-fænomenet' har da også først og fremmest interesse som udtryk for det selvopgør, der i de senere år har fundet sted i den kommunistiske bevægelse i Frankrig, herunder en revision af nogle af de efterhånden mest uholdbare positioner vedrørende Sovjetunionens fortid. Hvad angår det politisk-sociale system i Sovjetunionen fra midten af 1930'erne til midten af 1950'erne, som har fået betegnelsen stalinismen, har forf. intet nyt at fortælle.

Elleinstein erklærer, at hans hensigt især har været at *forklare* Stalin-fænomenet (et udtryk han foretrækker frem for stalinismen) og at *forstå* dets årsager og dybereliggende